

Розділ 4. Рецензії (Part 4. Reviews)

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.18>¹
УДК 02:378.091.2]-043.86](477)"1925/2025"(049.32)

В. М. Шейко

доктор історичних наук, професор, академік Національної академії мистецтв України, заслужений діяч мистецтв України, почесний ректор Харківської державної академії культури, професор кафедри культурології та музеєзнавства, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3532-7439>
vasyl_sheiko@xdak.ukr.education

ДО 100-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Шейко В. М. До 100-річчя заснування вищої бібліотечної освіти в Україні: рецензія на монографію (Харків: ХДАК, 2025) // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / М-во культури та стратег. комунікацій України, Харків. держ. акад. культури ; [голов. ред. А. А. Соляник ; за заг. ред. А. А. Соляник]. — Харків : ХДАК, 2025. — Вип. 68. — с. 215 — Рец. на кн.: 100-річчя вищої бібліотечної освіти в Україні: монографія / [авт. кол.: Н. Бабкова, В. Варенко, О. Григорєвська та ін.] ; під наук. ред. А. Соляник ; М-во культури та стратег. комунікацій України, Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2025. — 284 с.

V. Sheiko

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Academician of the National Academy of Arts of Ukraine, Honored Artist of Ukraine,
Honorary Rector of Kharkiv State Academy of Culture,
Professor of the Department of Cultural Studies and Museum Studies,
Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE ESTABLISHMENT OF HIGHER LIBRARY EDUCATION IN UKRAINE

Sheiko V. M. To the 100th anniversary of the establishment of higher library education in Ukraine: review of the monograph (Kharkiv: KSAC, 2025) // Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture: collection of scientific works / Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture; [ed. in chief A. A. Solianyk; general editor A. A. Solianyk]. — Kharkiv: KSAC, 2025. — Issue 68. — p. 215 — Review of the book: 100th anniversary of higher library education in Ukraine: monograph / [authors' collection: N. Babkova, V. Varenko, O. Hryhorevska, et al.]; under the scientific editorship of A. Solianyk; Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv : KSAC, 2025. — 284 p.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Перспективи розвитку науки завжди визначалися підвищенням продуктивності функціонування наукових шкіл як співтовариств науковців-однодумців, об'єднаних навколо визнаного інтелектуала або закладу, що працюють у визначному науковому напрямку, поділяють цінності, традиції та єдині методологічні підходи. Наявність шкіл як неформальних товариств, які об'єднують декілька поколінь науковців, є показником зрілості науки. У цьому контексті беззаперечною цінність та актуальність монографічного дослідження «100-річчя вищої бібліотечної освіти в Україні», підготовленого за результатами проведення ювілейної наукової конференції, присвяченої відзначенню сторіччя започаткування підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації на базі Харківського інституту народної освіти імені Потебні (нині — Харківська державна академія культури — засновник та лідер вищої бібліотечної освіти в Україні).

Харківська бібліотечна наукова школа широковідома далеко за межами України. Саме її фундаторам та найкращим представникам — Л. Хавкіній, К. Рубінському, Н. Фрідьєвій, Д. Лекаренку, О. Майбороді, І. Каганову, І. Корнейчику, А. Ашукіну, Є. Тамму, В. Витязкову та іншим — належать перші в Україні не лише наукові, але й навчальні й навчально-методичні праці, важливі організаційні рішення, що сформували на базі Харківського бібліотечного інституту (нині — ХДАК) авторитетну інституціональну та когнітивну базу підготовки багатьох поколінь плідних науковців і бібліотечних фахівців вищої кваліфікації, дозволили створити Київську філію ХБІ, яка стала підґрунтям для поширення вищої бібліотечної освіти на теренах України, заснування київської, рівненської, миколаївської, львівської освітньо-наукових бібліотечних шкіл.

Нове покоління вихованців регіональних бібліотекознавчих шкіл прагне продовжувати найкращі здобутки своїх учителів. Свідченням цього є зміст усіх трьох розділів узагальнюючого монографічного дослідження «100-річчя вищої бібліотечної освіти в Україні», присвяченого висвітленню історичних трансформацій сталої системи комунікаційних зв'язків між провідними закладами вищої освіти бібліотекознавчого профілю, їх плідної співпраці в галузі підготовки науково-педагогічних кадрів, членства в редколегіях перших фахових журналів у галузі бібліотекознавства, створення спеціалізованих вчених рад з правом захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», тобто висвітленню всіх рівнів розбудови інфраструктури для сучасної ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти: «бакалавр — магістр — доктор філософії».

Актуальність виходу друком цього монографічного дослідження зумовлена необхідністю підбиття підсумків 100-річчя заснування на теренах України вищої бібліотечної освіти, фундатором якої став Харківський інститут народної освіти імені Потебні, на базі факультету політосвіти якого згодом утворилася Харківська державна академія культури, узагальнення внеску харківської бібліотекознавчої школи в розбудову системи ступеневої бібліотечної освіти, визначення основних етапів її інституціоналізації, з'ясування основних досягнень

і перспектив подальшого розвитку в умовах тотального підкорення глобальним технотронним світом національної культурної ідентичності, наслідків воєнної агресії та руїни російсько-української війни.

Новизна запропонованого в монографії підходу — в аналізі ролі лідера в зародженні й формуванні наукової школи, визначенні впливу його дослідницьких програм, інтересів, ціннісних орієнтацій, організаційних здібностей та ініціатив на впливовість і життєздатність наукової школи. Важливим аспектом запропонованого дослідження є простеження авторами всезагальності принципів та методологічних засад у розбудові колективної взаємодії членів різних поколінь регіональних та персональних бібліотечних освітньо-наукових шкіл, виникнення в їх структурі міждисциплінарних колективів колег-однодумців. Визначені в монографії закономірності розвитку регіональної наукової школи як дослідницької спільноти, об'єднаної на єдиній інституціональній основі профільного закладу вищої освіти, стануть теоретичним підґрунтям для виявлення необхідних умов та перспективних напрямів підвищення майбутньої продуктивності бібліотекознавчих наукових шкіл України.

Слід підтримати логічне структурування матеріалу монографії, основане на поєднанні проблемно-дисциплінарного та історичного підходів. Унікальні архівні матеріали уведено до наукового обігу авторами статей першого розділу монографії, присвяченого «Етапу зародження вищої бібліотечної освіти на теренах України (кінець XIX — початок XX ст.)», що висвітлює діяльність декількох поколінь видатних бібліотекознавців — організаторів та натхненників підготовки бібліотекарів вищої кваліфікації.

У матеріалах розділу детально розкрито внесок зіркової плеяди представників харківської бібліотекознавчої школи (Л. Хавкіної, К. Рубінського, Н. Фрідьєвої та ін.) у розбудову ефективного осередку вищої освіти, відкриття на базі першої в Україні кафедри бібліотекознавства Харківського інституту політичної освіти аспірантури з метою підготовки науково-педагогічних кадрів для бібліотечної галузі. Унікальні історичні факти уводить до наукового обігу стаття Н. Бабкової, присвячена етапу заснування бібліотечної освіти в Харкові. Матеріал Н. Капустіної висвітлює особливості відкриття в 1918 р. в Харкові перших бібліотечних курсів як інституційної та когнітивної передумови започаткування вищої бібліотечної освіти. Розкрито роль Харківського товариства грамотності як ключового осередку розвитку професійної курсової підготовки бібліотекарів. На організованих цим Товариством у 1917 р. курсів з позашкільної освіти Л. Хавкіна здійснювала апробацію свого відомого практичного посібника «Бібліотеки, їх організація і техніка», читаючи лекції для працівників народних бібліотек і читалень.

Завдяки самовідданий праці кращих діячів української інтелігенції та діячів культури, зокрема професору Харківського університету В. Данилевському, який опікувався відкриттям сільських та народних бібліотек, Харківська губернія в 1902 р. вийшла на друге місце в Російській імперії за кількістю народних

бібліотек (понад 400)¹, що було об'єктивним чинником для запровадження в регіоні курсової, а згодом і стаціонарної бібліотечної освіти. Перші бібліотечні курси були створені завдяки громадській ініціативі таких видатних бібліотекознавців-харківців, як О. Дідріхсон, К. Рубінський, Т. Фарафонтowa, Л. Хавкіна, які викладали дисципліни бібліотекознавчого циклу працівникам земських, народних і громадських бібліотек та заклали підвалини для інституціоналізації потужної харківської освітньо-наукової бібліотечної школи.

Очільникам підготовки бібліотечних фахівців за 100 років її функціонування в межах Харківської державної академії культури присвячено статтю відомого українського історика бібліотечної справи В. Сєдиха, який систематизував і узагальнив роль кожного з деканів бібліотечного факультету на фоні визначних соціально-політичних трансформацій системи вищої бібліотечної освіти України у XX–XXI ст.

Другий розділ монографії «Етап розбудови організаційної та когнітивної інфраструктури вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (1930–1900-ті рр.)» присвячено розкриттю особливостей становлення декількох поколінь представників харківської, київської та львівської освітньо-наукових бібліотекознавчих, книгознавчих, бібліографознавчих, а з 1990-х рр. і документознавчих шкіл. Авторський погляд на основні етапи становлення харківської бібліотекознавчої школи розкриває стаття однієї з провідних її представниць — професорки І. Давидової.

Особливо важливою є ретроспекція історії формування чотирьох поколінь київської бібліотечної освітньо-наукової школи, яку відтворила професорка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв Т. Новальська. Цінно, що авторка простежила вплив на заснування цього авторитетного нині бібліотекознавчого осередку кращих представників харківської бібліотечної школи: перший ректор Київського державного інституту культури та завідувач кафедри бібліотекознавства О. Сокальський був випускником Харківського державного бібліотечного інституту, у якому навчався в 1936–1939 рр. Колектив авторів, представників кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», ґрунтовно висвітлив основні етапи започаткування й еволюції львівської освітньо-наукової школи з бібліотекознавства та інформаційних наук, зміну векторів її розвитку в змісті підготовки фахівців зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» від культуроцентричної парадигми до цифрової гуманітаристики.

Оригінальним є погляд очільників секції з бібліотечної освіти Української бібліотечної асоціації В. Загуменної та Я. Хіміч на роль цієї провідної громадської організації як амбасадора модернізації підготовки сучасних бібліотечних фахівців.

1 Капустіна, Н. І. (2021). Перші бібліотечні курси в Харкові як перший ступінь бібліотечної освіти в Україні. В Н. І. Капустіна (Уклад.), *Історичні етапи становлення бібліотечної освіти в Україні: до 150-річчя від дня народження Л. Б. Хавкіної* (с. 78). ХДНБК.

У третьому розділі монографії «Етап інноваційних трансформацій вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні (XXI ст.)» висвітлено євроінтеграційні тренди розбудови системи сучасної ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти під впливом цілого комплексу об'єктивних чинників, серед яких є цифровізація, глобалізація, демократизація, розбудова економіки знань. Цей розділ представлений актуальними статтями провідних представників київської бібліотечно-інформаційної наукової школи: О. Матвієнко та М. Цивіна «Вища інформаційна освіта: основні концепти визначення», В. Варенка «Компетентнісний підхід як складова модернізації підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців», О. Григоревської «Проблеми підвищення якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні».

Монографія «100-річчя вищої бібліотечної освіти в Україні» є слушною спробою дослідження витоків, особливостей інституціоналізації та перспектив розвитку важливої гілки галузевої системи вищої освіти на загальнонаціональному рівні, що суттєво збагачує історіографію, історію й теорію вітчизняного бібліотекознавства.

Уважаю, що монографія буде цікавою не лише науковцям, аспірантам і студентам бібліотечно-інформаційного профілю, але й історикам, культурологам, бібліотечним та музейним фахівцям, вона є суттєвим внеском у дослідження української історії і культури через реконструкцію та узагальнення складного 100-річного шляху розвитку вищої бібліотечної освіти нашої держави.

Надійшла до редколегії 24.09.2025